

Biskop Atle Sommerfeldt:

Teologisk refleksjon om menneskerettigheter med særlig henblikk på situasjonen i Det hellige land.

Olavfestdagene 2017

Det er krevende å finne en betegnelse på det historiske Palestina som ikke i utgangspunktet signaliserer en politisk posisjon. Jeg velger derfor å følge den løsningen Det lutherske Verdensforbund anvendte fra midten av 1990-årene og betegner området som «Det hellige land». På hver sin måte er dette landområde hellig for kristne, jøder og muslimer og har dyp rot i tradisjonen både hos befolkningen i området og omverdenen. Det innebærer ikke at en sekulær statsdannelse ikke kan utvikles i dette landområdet dersom det er den foretrukne modellen. «Det hellige land» er som begrep og betegnelse forut for statsdannelser og politiske løsninger. Det er utfordrende at enkelte tradisjoner betrakter en større del som «hellig land» enn staten Israel og de palestinske områdene på Jordans Vestbredd. Ikke minst kan kristen-sionistiske ekstremister inkludere hele det såkalte landløftet i Josva 1.4 (Libanon og landet mellom storhavet og Eufrat) og dermed tilhørende den moderne staten Israel. Jeg finner allikevel betegnelsen «Det hellige land» som best egnet i dette foredragets kontekst.

Når jeg som religiøs og kristen leder skal finne et grunnlag for å reflektere om menneskerettigheter, vil jeg ta utgangspunkt i det som forener kristne, muslimer og jøder, nemlig den hebraiske bibel eller Det gamle testamentet som vi i den kristne kirke kaller den. Selv om den hebraiske bibel har ulik status i de tre religionene, er vi enige om at den formulerer grunnleggende innsikter om Gud og mennesker.

Den viktigste innsikten formuleres allerede på de første sidene i den hebraiske bibelen, nemlig at alle mennesker fra begynnelsen er bærer av Guds bilde (1. Mos 1.27, bekreftet i Noahpakt, 1. Mos 9,6+17) og derfor har en guddommelig forankret likeverdighet. Denne likeverdigheten omfatter alle mennesker uavhengig av kjønn, etnisitet, sosial klasse og religion. Oppdraget om å forvalte skaperverket gis til alle og alle har derfor kapasitet til å utføre Skaperens oppdrag.

Skaperens oppdrag til den samlede menneskehet er å forvalte de ressursene Gud stiller til rådighet i tråd med Guds visjon for mennesker og samfunn. Den uttrykkes i profetiske tekster og kan sammenfattes i at alle mennesker lever sine liv i rettferdighet og fred - enklest uttrykk i at alle skal få høste fruktene av sine henders gjerninger (Jes 65, 17-25).

Guds visjon om rettferdighet og fred innebærer alles rett til et liv som samsvarer med menneskets guddommelige verdighet med mat og drikke, klær og bolig, helse og helbredelse, arbeid og sikkerhet. Det universelle perspektivet preger også den spesielle loven gitt av Moses der også innflyttere gis rettigheter og skal elskes som en selv (3. Mos 19.33-34) med henvisning til at Israelfolket selv var innflyttere i Egypt. Grunntenkningen er at landet tilhører Gud og ikke menneskelige formasjoner og stormenn. Det er derfor

innebygget en radikal omfordeling til fordel for fattige og undertrykte, institusjonalisert i Jubelåret

Jesus lærte oss derfor å be «Gi oss i dag vårt daglige brød». Gud har sørget for at det er ressurser og mat til alle, men vi makter ikke å fordele det slik at alle for nok. For å sitere Ghandi: Det er nok for alles behov, men ikke for alles grådighet (enough for all people`s need, but not for all people`s greed). Den fromhet Gud ønsker er derfor ikke offer til seg selv, men at vi sikrer hverandre det daglige brød og frigjøring fra undertrykkelse (Jes 1.10-17, Jes58). Gud klarer seg uten våre fromme handlinger, men det gjør ikke vår neste.

Visjonens konsekvens er at kongens - og dermed statsmaktens oppgave, er å sikre alle disse grunnleggende rettighetene med særlig ansvar for de marginaliserte, fattige og nødlidende (Salme 72). Det er et særmerke ved den hebraiske bibels samfunnssyn i forhold til den samtiden den ble skrevet i, at kongen er ansvarlig til en ytre autoritet, nemlig Gud, skaperen, og ikke selv er guddommelig og bare ansvarlig overfor seg selv. Det institusjonaliseres derfor et offentlig embede med rett og plikt til å konfrontere herskeren når denne ikke oppfyller sitt guddommelige oppdrag og misbruker sin makt til undertrykkelse (1.Kg 21 – Nabots vingård). Herskeren er som alle forpliktet på Guds lov og er i den forstand på linje med sine medborgere og skal ikke sette seg høyere enn dem (5. Mos. 17,19-20)

I vår tid er denne visjonen forankret politisk i Den universelle erklæringen om menneskerettighetene og de derav utledede konvensjoner og Internasjonal humanitær rett med disses institusjoner. Hele dette systemet er forankret i den judeo-kristne-islamske erkjennelsen av alle menneskers like verdighet (dignity). Det er derfor helt presist når den norske Grunnlovens paragraf 2 knytter sammen den kristne og humanistiske arven og menneskerettighetene som uttrykk for statens verdigrunnlag. Dette utgangspunktet i den hebraiske bibelen kan i vår tid sies å være en del av menneskehetens felles arv selv om de siste hundre årene og dagens virkelighet viser at de ikke er selvsagte eller ukontroversielle.

Situasjonen i Det hellige land i dag er langt fra Guds store visjon om fred og rettferdighet for alle. Andre i dagens samtale vil konkretisere bruddene på menneskerettigheter spesielt knyttet til den israelske okkupasjonspolitikken som mest av alt nå er en annekasjonspolitikk av land erobret i krig. La meg gi fire hovedutfordringer som etter mitt syn er underliggende årsaker til de mange menneskerettighetsbruddene myndighetene gjennomfører.

- Sterke aktører i alle de tre religionene – dersom en regner den kristen-sionistiske bevegelsen som del av kristenheten – gjør eksklusivt krav på det hellige land for seg selv med sterke begrensninger på de andres tilgang både til land og til de spesifikke, hellige stedene, i klar motstrid til den grunnleggende forståelsen om at landet tilhører Gud og ikke et segment av menneskeheten (3. Mos 25,23). Det politiske uttrykket for dette er den manglende anerkjennelsen av to-statløsningen som dannet grunnlaget for etableringen av staten Israel, først hos palestinerne og de arabiske nabolandene, i praktisk politikk og etterhvert med en religiøs begrunnelse også fra staten Israel.
- Reelle og legitime sikkerhetsbehov søkes håndtert ensidig og med begrenset forståelse av at gjensidig anerkjennelse av hverandres sikkerhetsbehov, respekt og

avhengighet er den beste veien til sikkerhet. Det er få steder hvor den gamle erkjennelsen av at vold avler vold er så tydelig som i denne konflikten og skaper større og større usikkerhet for alle. De siste 70-årene har vist at sikkerhet ikke etableres med militærmakt alene, men må gi alle mennesker en bekreftelse på likeverd og gi alle mulighet til å delta i samfunnsutviklingen og utvikle sine muligheter. Respekten for alles menneskerettigheter er i dette perspektivet bærekraftig menneskerettighetsarbeid.

- Det er sterke, autoritære politiske tradisjoner i regionen, enten det er begrunnet monarkisk, sikkerhetsmessig, sekulært eller religiøst. Det nye vi har sett under det nåværende regimet i Israel, er at regionens autoritære tradisjoner i stadig større grad også preger regjeringen i Israel, i klart brudd med den jødiske tradisjonen og kulturen.
- Økende innslag av apokalyptisk politikk der bevegelser som mener seg å lese endetidstegn i samtidens utvikling og vil hjelpe Gud med å gjennomføre Guds plan. Tendensen er sterk i den kristen-sionistiske bevegelsen, i den islamistisk-inspirerte ekstremismen i f.eks. IS og i noen grad også i enkelte jødiske kretser. Slik bevegelser oppstår med jevne mellomrom og vi vet fra vår kristne tradisjon at de fører til autoritære og etter hvert voldelige bevegelser som tar seg til rette med overbevisningen om at de besitter innsikt fra Gud selv.

Menneskerettighetene og den derav følgende folkeretten er dypt forankret i Det hellige lands kultur og ethos. Det er på tide at de politiske bevegelsene og lederne aksepterer at det finnes ikke noe hellig land der urett, undertrykkelse og voldsutøvelse får dominere samfunnsutviklingen.